

nor. Han läste regelbundet tidningar och hade ett omfattande bibliotek jämte lånad litteratur som huvudsakligen bestod av skönlitteratur. Resten var facklitteratur.

Det andra fördjupningskapitlet belyser Robsahms 42 auktionsbesök på tre år. Förutom en hel del inköp hade auktionsbesöken också en social funktion för att träffa människor. Kostsamma levnadsvanor med ett rikt socialt liv, många bjudningar och mycket alkohol tärde på hushållsekonomin. Detta visade sig i de stora skulder som framkom i bouppteckningen efter Robsahms död.

Dagböckerna återger en hel del av vad som hände i helg och söcken, inte minst gällande det sociala umgängeslivet, men innehåller få reflektioner. Krogbesök nämns ofta och kontakter med andra män som ibland omtalas som ”supbroder”. Kvinnor däremot är sparsamt omnämnda. Robsahm deltog inte i det dagliga gårdsarbetet. Därför är detta inte speciellt noterat i dagböckerna. Själv intresserade han sig för biskötsel, som får mer uppmärksamhet än annat yttre arbete i anteckningarna. Jakt, särskilt på rovdjur, omtalas i en hel del fall. Vargen utgjorde en påtaglig skräck, och därför anställdes omfattande vargskall. Robsahm rapporterar om de skador på husdjuren i trakten som vargarna åstadkommit.

Vid helger besökte några medlemmar i hushållet kyrkan om vädret inte var alltför dåligt. Själv följde Robsahm sällan med. Däremot kom många människor på besök i hans hem under helgerna. Då dracks en hel del alkohol, bland annat punsch som var en omtyckt manlig sällskapsdryck i borgerliga kretsar. Dans var också ett viktigt inslag vid större sammankomster. Ett rikt umgänge förekom med prosten Dahl och hans hustru, som enligt Robsahms något ironiska kommentar var påtagligt mörkrädd om kvällarna.

Av årshögtiderna nämns särskilt julfirandet med de många och påkostade julklapparna som utdelades av julklappsgubben. På valborgsmässafton tände ungdomarna upp eldar, hurrade och sjöng livligt. Vid första maj drack man ”märg i benen” efter vinterns mörker och kyla. Vid midsommar restes majstången som alla dansade kring.

Robsahm hade en del uppdrag i socknen. Dit hörde att han var vaccinationsföreståndare. Klockaren utförde vaccinationerna mot smittkoppor och upprättade en vaccinationslista som i sin tur sändes till provinsialläkaren.

Ett av de få tillfällen då Robsahm noterar egna reflektioner avser nyårsafton 1837 som faktiskt blev hans sista nyårshelg i livet. Då reflekterar han över vad som skulle kunna hända efter döden. Han uppvisar en fatalistisk tro att allting är bestämt av ödet.

Vackra dagboken ger viktiga inblickar i livsföringen inom en framväxande medelklass på gränsen mellan bondekultur och borgerlig kultur. Därför kan den tillsammans med de utförliga kommentarerna av Britt Liljwall rekommenderas till en kulturhistoriskt intresserad allmänhet. Boken bör kunna inspirera till att ta nya krafttag för att i arkiv eller hos privatpersoner återfinna dagböcker från äldre tid. De är en ovärderlig källa till att få inblickar i människors livsföring på individnivå.

Anders Gustavsson, Oslo universitet/Henån

Fiktion och verklighet. Mångvetenskapliga möten. Anna Bohlin & Lena Gemzöe (red.). Makadam förlag, Göteborg/Stockholm 2016. 284 s., ill. ISBN 978-91-7061-198-8.

I ett dussin artiklar undersöker utgivarna och ett tiotal kulturforskare relationen mellan fiktion och verklighet. De flesta av författarna är från Sverige men det hindrar inte att objekten för deras analyser kunnat hämtas från andra länder. På så sätt kan man hävda att artikelsamlingen har ett internationellt värde även om den genomgående är skriven på svenska.

Utgivaren Anna Bohlin inleder fermt boken med konstaterandet: ”Ett begär efter verklighet präglar vår tid.” Det kan så vara, även om världen är full av fantasy, flickdrömmar om stora påkostade bröllop, drömmar om kändisskap och system som underbygger tävling och konkurrens för att nå en imaginär topp eller evig ungdom.

Många av artiklarna består av skönlitterära analyser. Självfallet ingår en uppsats om Karl

Ove Knausgårds *Min kamp*. Annika Olsson undersöker hur man som läsare kan se på och förstå Knausgårds stora verk. Visserligen ger det ett intryck av att vara en verklighetsbeskrivning så trogen att den kunde gå som en etnografi över 2000-talets nordiska samhälle, men samtidigt ingår där klart fiktiva drag som suddar ut gränserna mellan fiktion och verklighet, ett problem som ofta diskuteras av läsare som älskar att läsa historiska romaner om verkliga personer. Läsarnas förmåga att identifiera sig med texten och känna igen sig själva och sina egna livsvillkor i den blir intressantare att tänka på än på vad som är Sanning. Just läsarnas reaktion är det centrala temat i Maria Karlssons studie av Selma Lagerlöfs beundrabrev. I ett flertal brev som Selma Lagerlöf fått av sina beundrare framgår det vad dessa tyckt om hennes produktion, hur de läst den och hur de förhållit sig till henne som person då de reflekterat över hennes verk och dragit slutsatser om vem hon var. Somliga av dem fann henne rentav så vänlig och god att de dristade sig till att tigga pengar av henne. Artikeln analyserar också kvinnliga och manliga sätt att läsa Lagerlöfs verk. Claudia Lindén analyserar minutiöst Karen Blixens roman *Vedergällningens vägar* som ett verk om Danmarks tid under nazismen. Romanen är publicerad 1944 och innehåller många drag som egentligen hör hemma i gotiken. Tolkningen av boken som en fiktion att klä rädslan för samtidens verklighet i är övertygande.

Populärkulturen produceras i stor utsträckning av fiktiva idéer om vad folk vill ha. Framför allt måste den väl ses som underhållning. I det påståendet kan man läsa in att underhållning är något oviktigt och obetydligt. Elin Abrahamsson visar dock att exempelvis flickkulturen också innehåller en hel del verklighetsanknytning. I flickrummet drömmar man om framtiden men där finns också möjlighet att efter förhandlingar anpassa sig till verkligheten och göra motstånd mot dels den, dels fiktionen. Fanny Ambjörnsson och Ingeborg Svensson bidrar med en queerfeministisk analys av TV-programmet, dokusåpan *Paradise Hotel*. Författarna har gjort deltagande observation och undersökt hur åskådarna betraktar serien och kan kon-

statera att de inte okritiskt accepterar det som visas, utan uttrycker ett realistiskt avstånd till det i den campa trygghet som det samfälliga titandet ger.

En avdelning av artiklar behandlar vallfarter. Lena Gemzöe har lagt märke till en växelverkan mellan vallfärdande och skönlitterära skildringar av pilgrimsvandringar och konstaterar att upplevelsen av att vandra i viss mån bestäms av litterära beskrivningar av händelser, tankar och erfarenheter av vandring. På motsvarande sätt får beskrivningarna vandraren att åtminstone i vissa avseenden förvänta sig och uppleva sin vallfart som en förutbestämd räcka av händelser. Fredrika Bremer är en av de tidigaste skildrarna av pilgrimsupplevelser på svenska. Anna Bohlin ägnar en studie åt hennes minnen av en resa till Italien, Turkiet, Grekland och Palestina i mitten av 1800-talet. Bohlin vill se efter vilket slags verklighet Fredrika Bremer ger betydelse och hur detta sker. Relationen mellan den fysiska platsen exempelvis i Jerusalem och Bremers sakrala geografi blir det centrala i artikeln. Behållningen är kanske att se hur inkonsistent Bremer är när hon argumenterar med sig själv om de heliga platsernas betydelser. Att det är sinnesförnimmelser och fysiska upplevelser som gör resan till en vallfart blir klart för läsaren.

Karin Becker och Geska Brečević har tillbringat tid i södra Mexiko och där sett hur en konstnärskoloni vuxit upp i en by kallad Santa Ana, där invånarna utnyttjat de möjligheter som finns för att framställa sitt skyddshelgon i olika sammanhang. Santa Ana är inte bara byns skyddshelgon i teologisk mening utan fungerar också som sammanhållande faktor i byn när konstnärer och amatörer enas om att bygga ett kapell till hennes ära för att utveckla byn genom historiebruk bland annat för att förbättra ekonomin. Figuren Santa Ana gjordes ”modern” då den animerades, sattes i en iPod som i sin tur placerades i ett litet altarskrin, som med tiden skulle ersättas av ett kapell. Den katolska folkliga fromheten och den lokala religionen blandades till en funktionell helhet. I figuren Santa Ana förenas många tidigare tidsskikt som kan aktualiseras i betraktarens blick. Dels förekommer hon som staty, dels som nygjord docka och

senare som digitaliserad figur, dels berättar man om henne i lokala berättelser. En liknande process beskrivs av Ing-Marie Back Danielsson som behandlar den vikingatida kvinnofigur som kallas Estrid. Estrid är ett arkeologiskt skelettfynd som gjordes i Broby bro i Täby, Stockholmstrakten, ett område som sedan länge är känt för sin mångfald av runstensfynd. Skelettet rekonstruerades och försågs med ett människoliknande utseende både som en ung och en gammal kvinna och fick namnet Estrid. Rekonstruktionen av den unga kvinnan placerades på museum medan den gamla Estrid fick sin plats utanför det lokala museet, i biblioteket, och gavs en personhistoria som en kristen, manligt mäktig kvinna och mor under den period som historikerna kallat vikingatiden, som i folkmedvetandet försetts med mytiska associationer. Tack vare biografin fick hon ett liv långt efter sin egen tid som gestalt på museets hemsida och som titeln på en medborgartidning. Danielsson lyckas mycket väl i sin demonstration av hur ett arkeologiskt fynd får flera helt andra betydelser än ett skelett i allmänhet bär på beroende på de diskurser som råder i dagens svenska samhälle.

Musikfilm som hembygdsskapare är föremålet för Ingemar Grandins intresse. Mycket systematiskt analyserar han ett trettiotal nepalesiska musikfilmer och visar på vilket sätt de tillrättaläggs för att motsvara en fiktiv idealbild av ett Nepal utanför tiden. Förtjänstfullt drar han paralleller till hembygdsvetenskapen och Artur Hazelius tankar om Skansen och vad detta fri-luftsmuseum skulle representera. Begreppet nationalism är centralt i Grandins sätt att se på sitt material. Nostalgi och föreställda minnen av ett sedan länge försvunnet men ändå för ”alla” bekant hemland utgör ingredienserna i de nepalesiska musikfilmerna.

Boken *Fiktio n och verklighet* inleds och avslutas av Anna Bohlin respektive Lena Gemzöe i längre kapitel som ger en överblick över idén bakom boken och artiklarna. Verket är upplysande och inspirerande för anhängare av de discipliner som företräds, nämligen arkeologi, genusvetenskap, kulturvetenskap, litteraturvetenskap, mediastudier och socialantropologi. In-

tressant fann jag insikten om att litteraturvetare mera sällan intresserat sig för läsarna och deras reaktioner på och förhållningssätt till det de läst. Att detta är möjligt i en tid då människan i snart sagt alla avseenden sätts i centrum är överraskande. Vidare frapperades jag av påståendet om att några av artiklarna formulerar ett metodologiskt angreppssätt som placerar religion i kulturforskning – som om detta vore något enastående. I själva verket är religion en kulturell uttrycksform, detta har religionsvetarna visat under flera decennier. Dessutom finns det bland annat i den världsomspännande kulturvetenskapligt förankrade organisationen Société Internationale d’Ethnologie et de Folklore en mycket livskraftig underavdelning som heter Ethnology of Religion, grundad av den svenska etnologen Nils-Arvid Bringéus. Den har verkat i nästan 25 år. Redan dessförinnan är studier om folklig religiositet legio.

Då en bok är tvärvetenskaplig och mångvetenskaplig sätts metodologin på prov. I denna artikelsamling har varje forskare sitt eget sätt att belysa sitt material från olika metodologiska synvinklar. Det är berikande att se hur man i olika discipliner bär sig åt för att nå resultat. Med tanke på att också läsarna förmodligen kommer att företräda olika discipliner kunde några av författarna gärna ha presenterat sina sätt att arbeta något mera grundligt till hjälp för ”grannarna” som kanske själva hade velat experimentera med ingredienser från ett nytt forskningsfält. Sammanfattningsvis konstaterar jag att boken är ett gott exempel på kulturvetenskap i vid mening för där ingår artiklar som bygger på ett varierande material, varierande frågeställningar och omväxlande metoder.

Ulrika Wolf-Knuts, Åbo (Turku)

Anders Kaliff och Julia Mattes: *Tempel och kulthus i det forna Skandinavien – Myter och arkeologisk fakta*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2017. 219 s., ill. ISBN 978-91-7331-812-9.

Arkeologerna Anders Kaliffs och Julia Mattes fina bok *Tempel och kulthus i det forna Skandi-*